

03. CZŁOWIEK A ŚMIERĆ

(1 Tm 6,11-12) Ale ty, człowiecze Boży, unikaj tego, a zabiegaj o sprawiedliwość, pobożność, wiarę, miłość, cierpliwość, łagodność. 12 Staczaj dobry bój wiary, uchwyc się życia wiecznego, do którego też zostałeś powołany i złożyłeś dobre wyznanie wobec wielu świadków.

(Ga 6,7-8 BW) Nie błǳcie, Bóg się nie da z siebie naśmiewać: albowiem co człowiek sieje, to i żąć będzie. 8 Bo kto sieje dla ciała swego, z ciała żąć będzie **skażenie**, a kto sieje dla Ducha, z Ducha żąć będzie żywot wieczny.

(Ga 6,7-8 PE) Nie dajcie się zwodzić, Bóg nie pozwala szydzić z siebie. Co bowiem człowiek posieje, to będzie zbierał. 8 Kto sieje w swoim cieie, jako plon z ciała zbierze **zagładę**. Kto zaś sieje w Duchu, z Ducha zbierze życie wieczne.

(Ga 6,7-8 NPd) I nie łǳcie się, gdyż Bóg nie pozwala drwić z siebie! Jak ktoś sieje, tak i zbierać będzie! 8 Kto bowiem kultywuje swoją starą, grzeszną naturę, ten zbierze jej plon – wieczną **zagładę**; a kto zasiewa według ducha, jako owoc zbierze udział w odwiecznym i nieskończonym Życiu.

Użyte tu greckiego słowo *ftora* to zniszczenie, rozkład

Co można powiedzieć o człowieku i śmierci wg Biblii / Nowego Testamentu?

Podczas stworzenia człowieka JESTEM KTÓRY JESTEM tchnął w człowieka cząstkę swego JESTEM.

- Wyraz „**duch**” to nie „**dech**”, lecz nasze duchowe „**ja**” – o tym można posłuchać w cyklu: „Niezniszczalność śmiertelnego człowieka”

http://pielgrzym.shoutcast.com.pl/index_Kazania_Sosulski%20Kazimierz_Cykle%20tematyczne_Niezniszczalnosc%20smiertelnego%20czlowieka0.php

(Jk 2,26) „Bo jak **ciało bez ducha** jest martwe, tak i wiara bez uczynków jest martwa”.

(Jk 4,5) „Albo czy sądzicie, że na próżno Pismo mówi: Zazdrośnie chce On mieć tylko dla siebie **ducha**, któremu dał w nas **mieszkanie**?”.

1. Śmierć duchowa – **odłączenie** ducha człowieczego od Ducha Bożego, który odszedł od ducha człowieczego – dlatego po nawróceniu, po nowym narodzeniu Duch Boży świadczy razem z naszym duchem, że dziećmi Bożymi jesteśmy (Rz 8,16).

2. Śmierć fizyczna – **odłączenie** ducha człowieczego od ziemskiego ciała (skutek grzechu, postawy buntu wobec Boga: skutkiem jest obrócenie się ciała w proch i przebywanie w Szeolu-Hadesie-Krainie Umarłych.

3. Śmierć druga, wieczna – **odłączenie** istoty ludzkiej (duch człowieczy i ciało niechwalebne) od Boga, czego skutkiem będzie wieczne bytowanie w bezwzględny braku jakiegokolwiek wpływu obecności Boga, który jest źródłem życia i światłością.

Reasumując: Życie to łączność człowieka ze Stwórcą. Utrata tej łączności – to śmierć. Jest ona największym nieprzyjacielem człowieka, bo jest stanem odłączenia od Boga-Stwórcy, który wszystko podtrzymuje w istnieniu.

- Zwróćmy uwagę na „wyjść, odchodzić, poszedł” – człowiek jest aktywny mimo śmierci swego ciała. Jest aktywny w świecie duchowym, Bożym, wiecznym.

(Łk 23,46) „A Jezus zawoławszy wielkim głosem, rzekł: Ojcze, w ręce twoje polecam ducha mego. I powiedziawszy to, skonał”.

(J 13,1.3) „Przed świętem Paschy, Jezus, wiedząc, iż nadeszła godzina jego **odejścia z tego świata do Ojca**, umiłował swoich, którzy byli na świecie, umiłował ich aż do końca. Wiedząc, iż Ojciec wszystko dał mu w ręce i że od Boga **wyszedł** i do Boga **odchodzi**”.

(1 P 3,18nn) „(...) w cieie wprawdzie poniósł śmierć, lecz w duchu został przywrócony życiu. **W nim też poszedł** i zwiastował **duchom** będącym w więzieniu, które niegdyś były nieposłuszne, gdy Bóg cierpliwie czekał za dni Noego”.

- Ap. Paweł, zastanawia się, co wybrać: pozostać w cieie czy rozstać się z życiem ziemskim, by od razu być z Chrystusem.

(2 Kor 5,6-10) Więc też zawsze jesteśmy pełni ufności i wiemy, że dopóki przebywamy w ciele, jesteśmy oddaleni od Pana 7. Gdyż w wierze, a nie w oglądaniu pielgrzymujemy. 8. Jesteśmy więc pełni ufności i wolelibyśmy raczej **wyjsć z ciała i zamieszkać u Pana**. 9. Dlatego też dokładamy starań, żeby, niezależnie od tego, czy mieszkamy w ciele, czy jesteśmy poza ciałem jemu się podobać. 10. Albowiem my wszyscy musimy stanąć przed sądem Chrystusowym, aby każdy odebrał zapłatę za uczynki swoje, dokonane w ciele, dobre czy złe.

(2 Kor 10,3) Bo chociaż **żyjemy w ciele**, nie walczymy cielesnymi środkami.

(Flp 1,21-25) 21. Albowiem dla mnie życiem jest Chrystus, a śmierć zyskiem, 22. A jeśli życie w ciele umożliwi mi owocną pracę, to nie wiem, **co wybrać**. 23. Albowiem jedno i drugie mnie pociąga: pragnę **rozstać się** z życiem i **być z Chrystusem**, bo to daleko lepiej; 24. Lecz z drugiej strony **pozostać w ciele**, to ze względu na was rzecz potrzebniejsza. 25. A to wiem na pewno, że **pozostanę przy życiu** i będę z wami wszystkimi, abyście robili postępy i radowali się w wierze,

(2 Tm 4,6) Albowiem już niebawem będę złożony w ofierze, a **czas rozstania mego z życiem** nadszedł.

• Podobnie traktowana jest rzeczywistość po drugiej stronie:

(Hbr 12,22-23) Lecz wy podeszliście do (...) niezliczonej rzeszy aniołów, do uroczystego zgromadzenia. I do zebrania pierworodnych, którzy są zapisani w niebiesiech, i do Boga, sędziego wszystkich, i do **duchów ludzi sprawiedliwych**, którzy osiągnęli doskonałość.

(1 P 4,6) W tym celu bowiem i umarłym głoszona była ewangelia, aby **w ciele** osądzeni zostali na sposób ludzki, ale **w duchu żyli** na sposób Boży.

• Zwróćmy uwagę na kolejność: **dostąpienie tamtego świata i zmartwychwstania**, najpierw dostępujemy tamtej rzeczywistości, a potem weźmiemy udział w zmartwychwstaniu ciała

(Łk 20,34-38) I rzekł do nich Jezus: Synowie tego świata żenią się i za mąż wychodzą, Lecz ci, którzy zostają uznani za godnych **dostąpienia tamtego świata i zmartwychwstania**, ani się nie żenią, ani za mąż nie wychodzą. Gdyż już nie mogą umrzeć, są bowiem równi aniołom, a jako **uczestnicy zmartwychwstania**, są synami Bożymi. A że umarli wzbudzeni będą, to i Mojżesz zaznaczył przy krzaku gorejącym, gdy nazywa Pana Bogiem Abrahama i Bogiem Izaaka, i Bogiem Jakuba. Nie jest On przeto Bogiem umarłych, ale żywych. Dla Niego bowiem wszyscy żyją.

• Gdzie Łazarz z Betanii był przez cztery dni? Gdzie były osoby wskrzeszone przez Jezusa, Piotra i Pawła?

(J 11,43-44) A gdy to rzekł, zawołał donośnym głosem: Łazarzu, wyjdź! Wyszedł umarły, mając nogi i ręce powiązane opaskami, a twarz jego była owinięta chustą. Rzekł do nich Jezus: Rozwiążcie go i pozwólcie mu odejść.

(Łk 8,53-55) I wyśmiewali go, bo wiedzieli, że umarła. 54 On zaś, ujawszy ją za rękę, zawołał głośno: Dziewczynko, wstań. 55 I powrócił duch jej, i zaraz wstała, a On polecił, aby jej dano jeść.

Oplakiwano zmarłą wg wschodniego zwyczaju (płaczki, narzekania, zawodzenia, gra na flecie) i wyśmiewano Jezusa, który oświadczył, że dziecko nie umarło, ale śpi, co dowodzi, że śmierć dziewczynki nie budziła niczyjej wątpliwości.

• NT mówi o zmartwychwstaniu ciała – nie o zmartwychwstaniu człowieka. Podczas pobytu ciała w grobie, człowiek przebywa w wieczności: jako istota duchowa, bez ciała, jest „z Panem” – wg słów ap. Pawła, albo w Szeolu – krainie milczenia, cienia, mroku. Jest to zależne od tego, czy uwierzył w Jezusa i „przeszedł ze śmierci do życia” (J 5,24-25).

(1 Kor 15,4) Sieje się **ciało cielesne / zmysłowe / duszewne**, bywa wzbudzone **ciało duchowe**. Jeżeli jest ciało cielesne / **zmysłowe / duszewne**, to jest także ciało duchowe.

(2 Kor 5,1-3) Wiemy bowiem, że jeśli ten **namiot**, który jest **naszym ziemskim mieszkaniem**, się rozpadnie, mamy budowlę od Boga, dom w niebie, nie rękoma zbudowany, wieczny. 2. Dlatego też **w tym doczesnym wzdychamy**, pragnąc przyoblec się w **domostwo nasze, które jest z nieba**, 3. Jeśli tylko przyobleczeni, a nie nadzy będziemy znalezieni.

(Flp 3,21) Który przemieni **znikome ciało nasze** w postać, podobną do uwielbionego ciała swego, tą mocą, którą też wszystko poddać sobie może. **(PE)** On przemieni **nasze poniżone ciało** na podobne do swego chwalebego ciała, mocą, którą może podporządkować sobie wszystko.

• Najważniejsze to teraz uwierzyć w Jezusa, jako Zbawiciela, wyznać mu swoje grzechy i poprosić, aby zamieszkał w moim sercu (wnętrzu, duchu). Wtedy rodzimy się na nowo, nasz duch otrzymuje wieczne życie, tzn. jesteśmy teraz w Jezusie, jesteśmy Chrystusowi.

(J 3,36) Kto wierzy w Syna, **ma żywot wieczny**, kto zaś nie słucha Syna, nie ujrzy żywota, lecz gniew Boży ciąży na nim.

(J 5,24-25) Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam, kto słucha słowa mego i wierzy temu, który mnie posłał, ma żywot wieczny i nie stanie przed sądem, lecz **przeszedł ze śmierci do żywota**. Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam, zbliża się godzina, owszem już nadeszła, kiedy umarli usłyszą głos Syna Bożego i ci, co usłyszą, żyć będą.

(J 11,25-26) Rzekł jej Jezus: jam jest zmartwychwstanie i żywot; kto we mnie wierzy, **choćby i umarł, żyć będzie**. A kto żyje i wierzy we mnie, **nie umrze na wieki**. Czy wierzysz w to?

Nie umrze na wieki – nie umrze drugą śmiercią (Ap 20,6.14; 21,8).

(J 3,15-18) – aby nie zginął (*apollumi*)

(J 5,24) – kto słucha, wierzy, ma życie wieczne, nie idzie na potępienie (*krisis*), ale przeszedł (*metabano*, zmienić miejsce) ze śmierci do życia

(J 6,50) – chleb z nieba, spożywanie, aby nie umrzeć

(J 6,54-58) – kto spożywa...ma życie wieczne i go wskrzeszę w Dniu Ostatecznym... będzie żył życiem wiecznym

(J 10,28) – daję im życie wieczne i nie zginą na wieki

(Rz 8,13) – jeśli wg ciała żyjecie – umrzecie, jeśli duchem uśmiercacie – żyć będziecie

(1 J 5,10-12) – Życie wieczne jest w Synu, kto ma Syna - ma życie, nie ma Syna – nie ma życia

• Odchodząc z tej ziemi idziemy do Pana, a za nami idzie owoc naszego życia.

(Ap 14,13) I usłyszałem głos z nieba mówiący: Napisz: Błogosławieni są odtąd umarli, którzy w Panu umierają. Zaprawdę, mówi Duch, odpoczną po pracach swoich; uczynki ich bowiem idą za nimi.

KIM JEST CZŁOWIEK? (1 Kor 2,11)

(Rdz 1,27) I stworzył Bóg człowieka na obraz swój. Na obraz Boga stworzył go. Jako mężczyznę i niewiastę stworzył ich.

(Ps 8,5) Czymże jest człowiek, że o nim pamiętasz, Lub syn człowieczy, że go nawiedzasz?

(1 Kor 2,11) Bo któż z ludzi wie, kim jest człowiek, prócz ducha ludzkiego, który w nim jest? Tak samo kim jest Bóg, nikt nie poznał, tylko Duch Boży.

(Ps 8,2) Panie, Władco nasz, jak wspaniałe jest imię twoje na całej ziemi! Ty, któryś wyniósł majestat swój na niebiosach. 3 **Z ust dzieci i niemowląt** ugruntowałeś moc na przekór nieprzyjaciółom swoim, Aby poskromić wroga i mściciela. 4 Gdy oglądałem niebo twoje, dzieło palców twoich, Księżyc i gwiazdy, które Ty ustanowiłeś: 5 Czymże jest człowiek, że o nim pamiętasz, Lub syn człowieczy, że go nawiedzasz? 6 **Uczyniłeś go niewiele mniejszym od Boga, Chwałą i dostojenstwem uwieńczyłeś go**. 7 Daleś mu panowanie nad dziełami rąk swoich, Wszystko złożyłeś pod stopy jego: 8 Owce i wszelkie bydło, Nadto zwierzęta polne, 9 Ptactwo niebieskie i ryby morskie, Cokolwiek ciągnie szlakami mór. 10 Panie, Władco nasz, jak wspaniałe jest imię twoje na całej ziemi!

(1 Kor 2,9) Głosimy tedy, jak napisano: Czego oko nie widziało i ucho nie słyszało, i co do serca ludzkiego nie wstąpiło, to przygotował Bóg tym, którzy go miłują. 10 Albowiem nam objawił to Bóg przez Ducha; gdyż Duch bada wszystko, nawet głębokości Boże. 11 **Bo któż z ludzi wie, kim jest człowiek, prócz ducha ludzkiego, który w nim jest? Tak samo kim jest Bóg, nikt nie poznał, tylko Duch Boży**. 12 A myśmy otrzymali nie ducha świata, lecz Ducha, który jest z Boga, abyśmy wiedzieli, czym nas Bóg łaskawie obdarzył. 13 Głosimy to nie w uczonych słowach ludzkiej mądrości, lecz w słowach, których naucza Duch, przykładając do duchowych rzeczy duchową miarę. 14 Ale **człowiek zmysłowy** nie przyjmuje tych rzeczy, które są z Ducha Bożego, bo są dlań głupstwem, i nie może ich poznać, gdyż należy je duchowo rozsądzać. 15 **Człowiek** zaś **duchowy** rozsądza wszystko, sam zaś nie podlega niczyjemu osądowi. 16 Bo któż poznał myśl Pana? Któż może go pouczać? Ale my jesteśmy myśli Chrystusowej. **(3,1)** I ja, bracia, nie mogłem mówić do was jako do duchowych, lecz jako do **cielesnych**, jako do niemowląt w Chrystusie. 2 Poilem was mlekiem, nie stałym pokarmem, bo jeszcze go przyjąć nie mogliście, a i teraz jeszcze nie możecie, 3 Jeszcze bowiem **cieleśni** jesteście. Bo skoro między wami jest zazdrość i kłótnia, to czyż **cieleśni** nie jesteście i czy na sposób ludzki nie postępujecie?

■ Człowiek naturalny lub zmysłowy, duszewny – gr. *psychikos* (1 Kor 2,14) to określenie osoby nieodrodzonej, tzn. kierującej się naturalnymi instynktami (2 P 2,12). Człowiek taki nie ma Ducha Świętego (Rz 8,9), znajduje się pod panowaniem Szatana (Dz 26,18) i jest niewolnikiem ciała oraz jego pragnień (Ef 2,3). Należy do świata, utożsamia się z nim (Jk 4,4) i odrzuca sprawy Ducha (1 Kor 2,14). Człowiek nieduchowy nie potrafi zrozumieć Boga i jego dróg, polega raczej na ludzkim rozumowaniu i odczuciach.

■ Człowiek duchowy – gr. *pneumatikos* (1 Kor 2,15; 3,1) to określenie osoby odrodzonej, tzn. kogoś, w kim mieszka Duch Święty. Umysł takiego człowieka jest nastawiony duchowo, posiada on Boże myśli (1 Kor 2,11-13) i żyje według Ducha Bożego (Rz 8,4-17; Ga 5,16-26). Taki człowiek wierzy w Jezusa Chrystusa, stara się postępować według prowadzenia zamieszkującego w nim Ducha Świętego i sprzeciwia się dominacji grzechu (Rz 8,13-14).

W jaki sposób można stać się człowiekiem duchowym? Gdy człowiek przyjmuje wiarą zbawienie przygotowane przez Chrystusa, dostępuje wtedy odrodzenia; Duch Święty udziela mu nowej natury i tchnienia Bożego życia (2 P 1,4). Człowiek taki rodzi się na nowo (J 3,3.5.7), zostaje odnowiony (Rz 12,2) i staje się nowym stworzeniem (2 Kor 5,17) oraz zostaje usprawiedliwiony przed Bogiem przez wiarę w Chrystusa (Flp 3,9).

(1 Kor 2,6) My tedy głosimy mądrość wśród doskonałych, lecz nie mądrość tego świata ani władców tego świata, którzy giną; 7 Ale głosimy mądrość Bożą tajemną, zakrytą, którą Bóg przed wiekami przeznaczył ku chwale naszej, 8 Której żaden z władców tego świata nie poznał, bo gdyby poznali, nie byłiby Pana chwały ukrzyżowali.

9 Głosimy tedy, jak napisano: Czego oko nie widziało i ucho nie słyszało, i co do serca ludzkiego nie wstąpiło, to przygotował Bóg tym, którzy go miłują. 10 Albowiem nam objawił to Bóg przez Ducha; gdyż Duch bada wszystko, nawet głębokości Boże.

11 Bo któż z ludzi wie, kim jest człowiek, prócz ducha ludzkiego, który w nim jest? Tak samo kim jest Bóg, nikt nie poznał, tylko Duch Boży. 12 A myśmy otrzymali nie ducha świata, lecz Ducha, który jest z Boga, abyśmy wiedzieli, czym nas Bóg łaskawie obdarzył. 13 Głosimy to nie w uczonych słowach ludzkiej mądrości, lecz w słowach, których naucza Duch, przykładając do duchowych rzeczy duchową miarę. 14 Ale człowiek zmysłowy nie przyjmuje tych rzeczy, które są z Ducha Bożego, bo są dlań głupstwem, i nie może ich poznać, gdyż należy je duchowo rozsądzać. 15 Człowiek zaś duchowy rozsądza wszystko, sam zaś nie podlega niczyjemu osądowi. 16 Bo któż poznał myśl Pana? Któż może go pouczać? Ale my jesteśmy myśli Chrystusowej.

(1 Tm 6,3-5) 3 Jeśli kto inaczej naucza i nie trzyma się zbawiennych słów Pana naszego Jezusa Chrystusa oraz nauki zgodnej z prawdziwą pobożnością, 4 Ten jest zarozumiały, nic nie umie, lecz choruje na wszczynanie sporów i spieranie się o słowa, z czego rodzą się zawiść, swary, bluźnierstwa, złośliwe podejrzenia, 5 Ciągłe spory ludzi spaczonych na umyśle i wyzutych z prawdy, którzy sądzą, że z pobożności można ciągnąć zyski.

(Tt 1,1-3) Paweł, sługa Boży, apostoł Jezusa Chrystusa w służbie wiary wybranych Bożych i w służbie poznania prawdy, która jest zgodna z pobożnością, 2 W nadziei żywota wiecznego, przyobiecanego przed dawnymi wiekami przez prawdomównego Boga, 3 A objawionego we właściwym czasie w Słowie zwiastowania, które zostało mi powierzone z rozkazu Boga, Zbawiciela naszego,

NATURA LUDZKA

A. Dwujedność

Stwarzając ludzką istotę, Adama, posłużył się Bóg prochem ziemi i swoim tchnieniem życia (Rdz 2,7). Akt stworzenia obejmował **dwa kroki**, lecz jego rezultatem była **jedna żywa osoba**. Częsteczki ziemi dostarczyły **budulca**, tchnienie Boże spowodowało **zaistnienie życia**. Połączenie materii z duchem zaowocowało jednością żywej istoty.

W **wymiarze materialnym człowieczeństwa** natrafiamy na całą różnorodność organów: krwioobieg, mózg, mięśnie, włosy, itp.; podobna różnorodność istnieje **w wymiarze niematerialnym**: duch, dusza, serce, sumienie, wola, świadomość, itp. Bez jedności istoty ludzkiej wspomniana różnorodność nie mogłaby funkcjonować. Biblijne spojrzenie na człowieka ukazuje nam jego zdumiewającą złożoność i różnorodność, jednakże nigdy nie traci z pola widzenia jedności jego istoty – jedność tę raczej uwypukla i akcentuje.

To, że człowiek jest w swej naturze dwójjedyn, nie ulega najmniejszej wątpliwości. Człowiek łączy w jedno wymiar materialny i niematerialny; te wymiary są rozróżnialne. Biblijna dychotomia jest radykalnie odmienna od platońskiego dualizmu.

PRZEJAWY NIEMATERIALNEGO WYMIARU CZŁOWIEKA

Człowiek na kształt diamentu posiada wiele płaszczyzn. Nie stanowią one oddzielnych całości, lecz oblicza jednego kryształu.

A. Dusza

Hebrajskie słowo określające duszę, *nefesz*, oznacza zasadniczo *życie*. Odnosi się ono do człowieka jako istoty żywej (Rdz 2,7), jak również do innych form życia (Rdz 1,10-21.24.30; Kpł

17,11). Warto zwrócić uwagę na Wj 21,23 i Joz 2,13. Dusza w tym sensie dotyczy całego człowieka i odpowiada temu jej znaczeniu w naszym języku, które wyraża się w pytaniu „Ile dusz żyje w tym mieście?”

Dusza jako zasada życia opuszcza człowieka w chwili jego śmierci (Rdz 35,18; Jr 15,2). Jednakże zwłoki również nazywane są duszą (Kpł 21,22; Lb 6,6; 9,6). W Starym Testamencie *dusza* nie istnieje bez ciała, co jest kolejnym wyrazem jedności istoty ludzkiej. Choć użycie słowa *nefesz* (dusza) w sensie *życie* jest bardzo bogate w znaczenie, nie możemy nie dostrzec, że *nefesz* nigdy nie przybiera znaczenia *niezniszczalnego rdzenia* istoty, różnego od życia fizycznego i zdolnego do egzystowania nawet po śmierci tej istoty.

Dusza to również centrum doświadczeń duchowych i emocjonalnych człowieka. Chodzi tu o sympatię i współczucie (Hi 30,25), o rozpacz (Ps 43,5), gorycz (2 Krl 4,27), nienawiść (2 Sm 5,8), miłość (Pnp 1,7; 3,1-4) i smutek (Jr 13,17).

Nowy Testament ujawnia zbieżności i rozbieżności w użyciu słowa *dusza* (greckie *psyche*). Słowo to określa całą osobę (Dz 2,41; 27,37); odnosi się tylko do niematerialnej strony człowieka (Mt 10,28); określa ludzi znajdujących się w stanie pośrednim pomiędzy śmiercią a zmartwychwstaniem ciała (Obj 6,9).

Wydaje się, że odkupienie koncentruje się głównie na duszy (choć oczywiście ciało fizyczne również doświadcza skutków odkupienia). Warto zwrócić uwagę na takie fragmenty jak: Hbr 10,39; 13,17; Jk 1,21; 1 P 1,9.22; 2,11.25.

Dusza zatem może oznaczać całą osobę, żywą lub po śmierci; niematerialny wymiar człowieka, wraz z jego emocjami; na niej skupia się ostrze odkupienia i duchowego wzrostu.

B. Duch

Duch (hebr. *ruach* i gr. *pneuma*) odnosi się tylko do niematerialnej strony człowieka, w przeciwieństwie do duszy, która może określać całego człowieka, zarówno jego stronę materialną, jak i niematerialną. **Człowiek jest duszą, ale nigdzie nie ma mowy, że jest on duchem – człowiek posiada ducha.**

Duch pochodzi od Boga i wszyscy ludzie mają swego ducha (Lb 16,22; Hbr 12,9). Jako przejaw niematerialnego wymiaru człowieka, duch stanowi centrum różnych dyspozycji, emocji i postaw. Niektóre z nich to: myślenie (Iz 29,24), pamięć (Ps 77,6), pokora (Mt 5,3), smutek (Rdz 26,35), utrapienie (J 13,21), zawiść (Lb 5,14), pycha i wyniosłość (Prz 16,18), skrucha (Ps 34,19). Duch może przejawiać niepożądane emocje, dlatego życie duchowe wymaga szczególnej troski (Ps 51,12; 2 Kor 7,1).

Choć dusza i duch mogą dzielić wspólne postawy i uczucia, to jednak wydaje się, że w myśli Pawła **istnieje różnica pomiędzy duszą a duchem**. Wynikałoby to jego nacisku na sprawy duchowe (1 Kor 2,14; 3,1; 15,45; Ef 1,3; 5,19; Kol 1,9; 3,16). Dlaczego? Kiedy Paweł stał się chrześcijaninem, przeżywanie Boga w Chrystusie stało się czynnikiem determinującym nie tylko jego poglądy na temat Boga, ale wszystko. Jako Żyd myślał zgodnie ze swą postawą wobec Stwórcy. **W chrześcijańskim przeżywaniu termin *psyche*, odnoszący się do czysto ludzkiej vitalności, stał się nieważny.** Centralne miejsce zajął termin *pneuma*, który rozpoczyna się w Bogu i przechodzi w człowieka. **Fakt stosunkowo rzadkiego posługiwania się terminem *psyche* przez Pawła jest kluczem do zrozumienia tego słowa.** Wiedza Pawła o Duchu Świętym stanowiła podstawę jego antropologii, w której *pneuma* przyjęło rolę wiodącą.

Tytułem podsumowania: duch nie *oznacza* całej osoby, lecz tylko jej niematerialny wymiar, wraz z jego różnymi dyspozycjami i uczuciami. W myśli Pawła przyjmuje on wiodącą rolę w odniesieniu do życia duchowego.

C. Serce

Serce jest bardzo szerokim pojęciem zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Słowo to występuje w Biblii około 955 razy w znaczeniu centrum życia fizycznego i psychicznego. Stosunkowo rzadko określa ono organ układu krwionośnego (2 Sm 18,14; 2 Krl 9,24). O wiele częściej *serce* oznacza, człowieka wewnętrznego, istotę o wielopłaszczyznowej osobowości:

1. Serce jest siedliskiem życia intelektualnego. Ono rozważa (Pwt 8,5); zyskuje poznanie Słowa (Ps 119,11); jest źródłem złych myśli i działań (Mt 15,19-20); posiada zamiary i intencje (Hbr 4,12); może być zwodnicze (Jr 17,9).

2. Serce jest siedliskiem życia emocjonalnego. Ono miłuje (Pwt 6,5); dokonuje samooceny (Hi 27,6); raduje się (Ps 104,15; Iz 30,29); może być zasmucone (Ne 2,2; Rz 9,2); ma pragnienia (Ps 37,4); może być rozgoryczone (Ps 73,21).

3. Jest siedliskiem życia wolicjonalnego (zależnego od woli). Serce szuka (Pwt 4,29); może się odwrócić (Wj 14,5); może być zatwardzone (Hbr 4,7; 8,15); jest zdolne do dokonywania wyboru (Wj 7,22-23); może być nieobrzezane (Jr 9,26; Dz 7,51).

4. Jest siedliskiem życia duchowego. Sercem człowiek wierzy, co daje rezultat w postaci usprawiedliwienia (Rz 10,9-10). W przypadku wierzącego, serce jest mieszkaniem Ojca (1 P 3,15), Syna (Ef 3,17) i Ducha Świętego (2 Kor 1,22). Serce wierzącego ma być czyste (1 Tm 1,5; Hbr 10,22) i obrzezane (Rz 2,29).

D. Sumienie

Sumienie jest wewnętrznym świadectwem w człowieku, mówiącym mu, co powinien, a czego nie powinien robić. Sumienie nie uczy tego, co jest słuszne a co złe, ale przynagla do robienia tego, o czym wiemy, że jest słuszne. Ktoś może w dobrej wierze czynić to, co jest niedobre, ponieważ został źle poinformowany co jest dobre, a co złe (Dz 23,1).

Sumienie pojawia się tylko w Nowym Testamencie. W Starym Testamencie funkcje sumienia są przypisane sercu (np. 1 Sm 24,5; Hi 27,6). W Nowym Testamencie termin *sumienie* pojawia się najczęściej w pismach Pawła (Jan używa słowa *serce*, jak np. w 1 J 3,19-21).

Sumienie człowieka niezbanionego może być dobrym przewodnikiem (J 8,9; Rz 2,15), ale może też – mimo pozorów – nim nie być (Dz 23,1; 1 Tm 4,2; Tt 1,15; Hbr 10,22). Sumienie jest jak hamulec, na którym nie można polegać do końca – czasem warto sprawdzić.

Sumienie chrześcijanina ponagla go do czynienia tego, co słuszne w różnych okolicznościach życia: (1) Nakłania go do posłuszeństwa wobec władz (Rz 13,5). (2) Każe mu znosić niesprawiedliwego pracodawcę. (3) Liczyć się z sumieniem słabszych braci w wierze, którzy nie mogli jeść mięsa ofiarowanego uprzednio bożkom (1 Kor 8,7.10.12). (4) Sumienie może być wezwane jako świadek wewnętrznego zaangażowania (Rz 9,2; 2 Kor 1,12; 4,2).

E. Umysł

Podobnie jak sumienie, umysł wyraźniej przedstawiony jest w Nowym Testamencie. W Starym, za słowem tłumaczonym jako *umysł*, stoi zazwyczaj wyraz *serce*. Umysł obejmuje takie dyspozycje, jak pojmowanie i rozumienie, ale również takie, jak uczucie, osąd i decydowanie. Podstawowymi słowami Nowego Testamentu wyrażającymi tę koncepcję są: *froneo*, *nous* i *synesis*.

Umysł człowieka niezbanionego jest godny potępienia (Rz 1,28), próżny (Ef 4,17), pokalany (Tt 1,15), zaślepiony (2 Kor 4,4), przyćmiony (Ef 4,18). Ponadto, jest on pozbawiony zdolności krytycznego spojrzenia na rzeczywistość, zdolność właściwą *dla synesis* (Rz 3,11).

Umysł wierzącego zajmuje centralne miejsce w jego rozwoju duchowym. Bóg posługuje się nim, aby dać zrozumienie prawdy (Łk 24,45; 1 Kor 14,14-15). Życie oddane Bogu musi się wiązać z odnawianiem umysłu (Rz 12,2). Umysł jest zaangażowany w decydowanie o sprawach wątpliwych (14,5), w dążenie do świętości (1 P 1,13), w dochodzenie woli Pana (Ef 5,17) i w miłowanie Go (Mt 22,37). Każda myśl musi być poddana w posłuszeństwo Chrystusowi (2 Kor 10,5).

F. Ciało

Czasem *ciało* odnosi się do *tkanki* (Łk 24,39), albo do **całej materialnej strony człowieka** (1 Kor 15,39; Hbr 5,7); kiedy dotyczy jego niematerialnego wymiaru, **oznacza skłonność do grzechu i buntu przeciw Bogu** (Rz 7,18; 1 Kor 3,3; 2 Kor 1,12; Ga 5,17; Kol 2,18; 2 P 2,10; 1 J 2,16). Skłonność ta charakteryzuje zarówno ludzi wierzących, jak i niewierzących.

G. Wola

Biblia mówi więcej o woli Boga, niż o woli człowieka, a i w tym, co mówi, brak systematyczności. Wierzący potrafi chcieć czynić to, co jest dobre i to, co jest złe (Rz 7,15-25; 1 Tm 6,9; Jk 4,4). Wola stanowi bardziej wyraz innych stron osobowości, aniżeli odrębną zdolność samą w sobie.

1 Kor 2,9 Głosimy tedy, jak napisano: Czego oko nie widziało i ucho nie słyszało, i co do serca ludzkiego nie wstąpiło, to przygotował Bóg tym, którzy go miłują. 10 Albowiem nam objawił to Bóg przez Ducha; gdyż Duch bada wszystko, nawet głębokości Boże. **11 Bo któż z ludzi wie, kim jest człowiek, prócz ducha ludzkiego, który w nim jest? Tak samo kim jest Bóg, nikt nie poznał, tylko Duch Boży.** 12 A myśmy otrzymali nie ducha świata, lecz Ducha, który jest z Boga, abyśmy wiedzieli, czym nas Bóg łaskawie obdarzył. 13 Głosimy to nie w uczonych słowach ludzkiej mądrości, lecz w słowach, których naucza Duch, przykładając do duchowych rzeczy duchową miarę. 14 Ale **człowiek zmysłowy** nie przyjmuje tych rzeczy, które są z Ducha Bożego, bo są dlań głupstwem, i nie może ich poznać, gdyż należy je duchowo rozsądzać. 15 **Człowiek** zaś **duchowy** rozsądza wszystko, sam zaś nie podlega niczyjemu osądowi. 16 Bo któż poznał myśl Pana? Któż może go pouczać? Ale my jesteśmy myśli Chrystusowej. **1 Kor 3,1** I ja, bracia, nie mogłem mówić do was jako do duchowych, lecz jako do **cielesnych**, jako do niemowląt w Chrystusie. 2 Poilem was mlekiem, nie stałym pokarmem, bo jeszcze go przyjąć nie mogliście, a i teraz jeszcze nie możecie, 3 Jeszcze bowiem **cieleśni** jesteście. Bo skoro między wami jest zazdrość i kłótnia, to czyż **cieleśni** nie jesteście i czy na sposób ludzki nie postępujecie?

■ Człowiek naturalny lub zmysłowy, duszewny – gr. *psychikos* (1 Kor 2,14) to określenie osoby nieodrodzonej, tzn. kierującej się naturalnymi instynktami (2 P 2,12). Człowiek taki nie ma Ducha Świętego (Rz 8,9), znajduje się pod panowaniem szatana (Dz 26,18) i jest niewolnikiem pragnień grzesznej natury (Ef 2,3). Należy do świata, utożsamia się z nim (Jk 4,4) i odrzuca sprawy Ducha (1 Kor 2,14). Człowiek nieduchowy nie potrafi zrozumieć Boga i jego dróg, polega raczej na ludzkim rozumowaniu i odczuciach.

■ Człowiek duchowy – gr. *pneumatikos* (1 Kor 2,15; 3,1) – to określenie osoby odrodzonej, tzn. kogoś, w kim mieszka Duch Święty. Umysł takiego człowieka jest nastawiony duchowo, ma on Boże myśli (1 Kor 2,11-13) i żyje według Ducha Bożego (Rz 8,4-17; Ga 5,16-26). Taki człowiek wierzy w Jezusa, stara się postępować według ukierunkowania zamieszkującego w nim Ducha Świętego i sprzeciwia się dominacji grzechu (Rz 8,13-14).

W jaki sposób można stać się człowiekiem duchowym? Gdy człowiek przyjmuje wiarą zbawienie przygotowane przez Chrystusa, dostępuje wtedy odrodzenia; Duch Święty udziela mu nowej natury i tchnienia Bożego życia (2 P 1,4). Człowiek taki rodzi się na nowo (J 3,3.5.7), zostaje odnowiony (Rz 12,2) i staje się nowym stworzeniem (2 Kor 5,17) oraz zostaje usprawiedliwiony przed Bogiem przez wiarę w Chrystusa (Flp 3,9).

Konspekt do dwunastu rozważań pastora Kazimierza Sosulskiego wyemitowanych w Radiu Pielgrzym w okresie 14.05 – 30.07.2014 roku pod wspólnym tytułem „Człowiek, niebo i piekło”.

(1) Dzień, w którym umarła śmierć; (2) Czym jest życie wieczne; (3) Człowiek a śmierć; (4) Człowiek a potępienie; (5) Człowiek i zaświaty; (6) Człowiek i powrót Jezusa; (7) Człowiek i zmartwychwstanie; (8) Człowiek i sąd ostateczny; (9) Człowiek i niebo; (10) Człowiek a jezioro ogniste; (11) Uchwyćmy się Życia; (12) Trzymajmy się Życia